

De Venus van Willendorf

Beschrijving

Een 25-30.000 jaar oud vrouwenbeeldje, de zogenaamde *Venus van Willendorf*, werd in 1908 ontdekt door de archeoloog *Josef Szombathy* in het Oostenrijkse dorp Willendorf. Het is een voorbeeld van figuratieve kunst uit het *paleolithicum* (oude steentijd), lang voordat mensen begonnen te schrijven of in permanente nederzettingen te leven.

De overdreven proporties, met buitensporige borsten, buik en dijen, nodigen gemakkelijk uit tot interpretaties van vruchtbaarheid en seks, maar de werkelijke connotaties en functie van het beeldje blijven mysterieus.

De Venus van Willendorf van alle kanten, foto van Björn Christian Törressen. Bron: Smithsonian

Het object is een klein (11,1 cm hoog) stenen beeldhouwwerk van een corpulente naakte vrouw. Gesneden in het rond – het is volledig driedimensionaal – en gemaakt van oëllitisch kalksteen. De figuur heeft een kenmerkende vorm, met massieve borsten, buik en billen. Het heeft taps toelopende benen, met grote dijën maar geen voeten, magere armen gedrapeerd over de grote borsten, lichte indicaties voor handen en een afgerond hoofd met de indruk van krullend haar of een hoed helemaal rondom.

De Venus van Willendorf heeft geen gezicht. Haar geslachtsdelen zijn echter gedetailleerder afgebeeld dan wat dan ook. Oorspronkelijk had ze beschilderd met rode okerverf, die nu grotendeels verloren is gegaan. Het beeldje bevindt zich in het *Naturhistorisches Museum in Wenen*. Er zijn in de loop der tijd verschillende kopieën gemaakt. Een daarvan bevindt zich in het *Rijksmuseum van Oudheden in Leiden*.

Uit de IJstijd

Hoewel ze aan het begin van de 20e eeuw werd aangetroffen in het Oostenrijkse dorp Willendorf, heeft recente wetenschappelijke analyse geconcludeerd dat de ooliet van de figuur afkomstig is uit *Noord-Italië*, mogelijk uit de omgeving van het *Gardameer*. Men kwam tot die conclusie na vergelijking van de interne structuur van het beeldje – dat werd onderzocht met *micro-computertomografie* – met gesteente-monsters uit heel Europa. Het materiaal komt zeker niet oorspronkelijk uit Oostenrijk, wat duidelijk maakt dat de grondstof of het voltooide beeldhouwwerk op een bepaald moment in zijn lange levensduur wat reizen heeft gemaakt.

Omdat de steen van nature veel ouder is dan het snijwerk zelf, is de Venus van Willendorf moeilijk te dateren geweest. Na verschillende herzieningen die het steeds ouder dateerden, bedraagt de momenteel geaccepteerde schatting 25.000 tot 30.000 jaar oud. Daarmee wordt het geplaatst in wat archeologen de *Gravettiaanse* periode (ongeveer 29.000 tot 22.000 jaar geleden) hebben genoemd, ofwel in de laatste ijstijd die *Europa* heeft meegemaakt. Daarmee behoort het tot de oudste driedimensionale voorstellingen van de menselijke vorm die tot nu toe zijn ontdekt.

Niet uniek

De Venus van Willendorf is niet uniek. Meer dan honderd andere prehistorische vrouwelijke beeldjes, waarvan vele met vergelijkbare overdreven proporties, zijn in heel *Europa* en de *Middellandse Zee* gevonden. Sommige zijn pas in 2016 (*in Turkije*) en 2017 (*in Rusland*) aan het licht gekomen.

Vaak aangeduid als –Venus-type beeldjes,– zijn ze meestal gemaakt van steen, bot of ivoor. Hun kleine afmetingen en ronde vormen zouden gemakkelijk in een hand passen, en dus makkelijk draagbaar. Het is dus niet gek dat ze van plaats naar plaats zijn gedragen door typisch nomadische prehistorische volkeren. Het vroegst bekende beeldhouwwerk werd gevonden in de *Hohle Fels*-grot in *Zuidwest-Duitsland*. Het is gemaakt van mammoetivoor, en er wordt geschat dat het 35-40.000 jaar oud is, afkomstig uit het *Boven-Paleolithicum*.

Aan de recentere kant van het spectrum zijn soortgelijke beeldjes gevonden op de *Cycladische* eilanden in de *Egeïsche Zee*. Die zijn niet ouder dan 6-7.000 jaar.

VENUS OF HOHLE FELS
Germany, 35,000 BCE

VENUS OF GALGENBERG
Austria, 30,000 BCE

VENUS OF DOLNÍ VĚSTONICE
CZECH REPUBLIC, 28,000 BCE

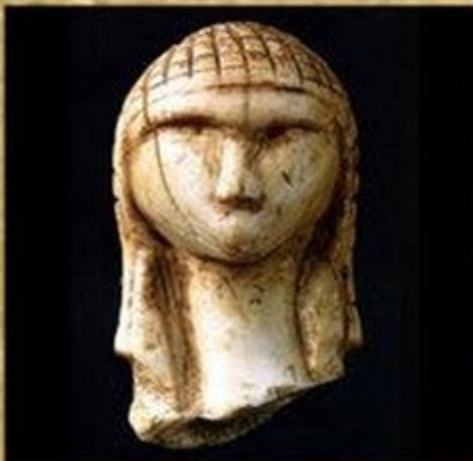
VENUS OF LESPUGUE
France, 26,000 BCE

VENUS OF WILLENDORF
Austria, 24,000 BCE

VENUS OF MORAVIA
Slovakia, 23,000 BCE

VENUS OF BRASSEMPOUY
France, 22,000 BCE

VENUS OF YULIYEVICH
Russia 16,000 BCE

VENUS OF MONTHERMANCY
Switzerland 11,000 BCE

Het Venus-type was populair

Al deze figuren zijn niet-naturalistisch, wat betekent dat het eerder gestileerde dan levensechte versies van de toenmalige vrouwelijke vorm zijn. Dit suggereert dat we de vervormde verhoudingen van deze figuren van het Venus-type moeten beschouwen als opzettelijk zo bedoeld en betekenisvol in plaats van noodzakelijk vanwege een gebrek aan vaardigheid. Het is opmerkelijk dat er zeker meer paleolithische vrouwelijke beeldjes zijn dan mannelijke menselijke figuren. Meer er zijn ook afbeeldingen van dieren en hybride wezens (half mens half dier) gevonden.

Het is bijna onmogelijk om met zekerheid te weten waarom de Venus van Willendorf en haar zusterbeeldjes zijn gemaakt of wat ze voor hun oorspronkelijke eigenaren en makers betekenden. Geen enkel prehistorisch kunstwerk heeft enige schriftelijke gegevens om licht te werpen op de betekenis ervan, aangezien de term *prehistorisch* specifiek verwijst naar oude samenlevingen vóór geschreven taal.

Betekenis of doel blijft onduidelijk

Omdat bewijsmateriaal schaars is, begrijpen onderzoekers heel weinig over de cultuur die deze Venusfiguur heeft gemaakt. Religieuze praktijken en andere geloofssystemen die de culturele betekenis zouden kunnen verklaren, hebben niet veel sporen achter gelaten. Daarom missen we het grootste deel van de context die ons zou helpen deze mysterieuze figuren beter te begrijpen. Archeologie, visuele analyse en speculatie zijn onze enige mogelijke bronnen voor antwoorden.

De meeste Venusfiguren hebben overdreven seksuele kenmerken en leggen de nadruk op lichaamsdelen die betrokken zijn bij het krijgen van kinderen. Dit heeft veel mensen tot de redelijke conclusie gebracht dat de beelden een aantal connotaties hadden die verband hielden met vruchtbaarheid, seks of zwangerschap.

Veel voorkomende theorieën zijn onder meer

- de mogelijkheid dat de beeldjes een vruchtbaarheidsgodin vertegenwoordigden,
- een persoonlijke talisman waren die bedoeld was om te helpen bij een bepaald aspect van de vrouwelijke voortplantingscyclus, of
- een moedergodin waren.

Prehistorisch beeld van de vrouw

Sommige geleerden hebben dit opgevat als de suggestie dat onze oude voorouders grote waarde aan vrouwen hechtten. Anderen hebben zich geconcentreerd op de gezichtsloosheid, sommigen hebben zelfs helemaal geen hoofd, wat zou kunnen betekenen dat prehistorische culturen vrouwen alleen waardeerden vanwege hun reproductieve delen.

In een recente studie is gekeken naar de verdeling van Venusfiguren op basis van hun vondstplekken, waarbij opviel dat de beelden meetbaar wulpser werden naarmate de nabijheid van gletsjers groter werd. Bedenk dat deze figuren zijn gemaakt tijdens de laatste ijstijd, een tijd met veel koudere

temperaturen en veel meer gletsjers dan we vandaag de dag gewend zijn. Onder dergelijke omstandigheden zou lichaamsvet noodzakelijk zijn geweest om te overleven, misschien vooral voor zwangere vrouwen. Daarom heeft deze studie voorgesteld dat de zwaargebouwde Venus-figuren mogelijk bedoeld waren om hun vrouwelijke eigenaren te helpen een toen gewenst lichaamstype te bereiken.

Een Amerikaanse onderzoeker, LeRoy McDermott, betoogde in 1996 dat het om een *“eigen perspectief”* (selfie?!) zou gaan, gezien dus vanuit het oogpunt van de (zwangere) maakster zelf. Dat verklaart volgens hem de proporties van prominent aanwezige borsten en breed bekken, afgeplatte navel (bij dergelijke beeldjes vaak te dicht bij de vulva), korte dijen, ontbrekende schenen, en de kleine voeten. Er waren geen spiegels, zodat men het eigen gezicht niet of nauwelijks kende, hooguit een beetje uit spiegeland water.

Een seksspeeltje?

Andere, meer sensationele suggesties zijn onder meer het idee dat de Venus een voorbeeld was van prehistorische pornografie of een seksspeeltje. Facebook lijkt het daarmee eens te zijn, omdat in 2018 enige ophef ontstond, nadat Facebook een foto ervan had verwijderd omdat deze als aanstootgevend werd beschouwd. Het Natuurhistorisch Museum in Wenen protesteerde fel tegen dat besluit en ook veel kunst- en cultuurliefhebbers roerden zich. Facebook draaide het besluit hierna terug.

Waarom de naam Venus?

Venus was de Romeinse godin van schoonheid en vruchtbaarheid (Aphrodite was haar Griekse equivalent). De prehistorische volkeren die dit beeld maakten hadden vrijwel zeker geen godin genaamd Venus, dus deze naam zouden ze het beeldje niet hebben kunnen geven. Toen ze begin 20e eeuw werd ontdekt, gingen experts er echter van uit dat ze een vergelijkbare bedoeling had. Omdat beeldjes van het Venus-type voor het eerst werden blootgelegd en bestudeerd door Europese mannen uit het begin van de 20e eeuw, kan seksisme een rol hebben gespeeld bij de naamgeving en interpretatie. Het beeld krijgt nu soms de zeer algemene titel: *de naakte vrouw of de vrouw van Willendorf*, die beide weliswaar nauwkeuriger maar veel minder pakkend zijn.

In werkelijkheid kunnen we absoluut niet weten wat een van de Venus-figuren betekende voor de culturen die ze oorspronkelijk maakten. Zoals sommige geleerden scherpzinnig hebben opgemerkt, kunnen we er niet eens zeker van zijn hoe geslacht en seksualiteit in prehistorische culturen werden begrepen. Ook weten we niet of de beoogde gebruikers/eigenaren van deze beeldjes mannelijk of vrouwelijk waren.

Alle voorgestelde theorieën zijn geldige mogelijkheden, en de nadruk op de vrouwelijke voortplantings-organen van de figuur suggereert zeker dat de vruchtbaarheid op een bepaald niveau betrokken was. Geen enkele interpretatie is echter de uitgemaakte zaak die bronnen soms impliceren. Het is heel eenvoudig om artikelen te vinden waarin wordt gesteld dat de Venus van Willendorf absoluut een vruchtbaarheidstalisman was of dat het onbetwistbaar is dat paleolithische mensen op een bepaalde manier over vrouwen dachten.

Antropoloog *Bruno David* is vrij accuraat in zijn observatie dat *“De interpretaties die eraan zijn toegeschreven [Venusbeeldjes] meer de cultuur en vooroordelen lijken te weerspiegelen van degenen die de afgelopen 150 jaar de interpretatie hebben gedaan, dan de culturen uit het Boven-Paleolithicum waaruit ze voortkwamen.”* (David, Bruno, Grotkunst, 2017)

Datum aangemaakt
2026/02/09

default watermark